שרידים של אולם מהתקופה הביזנטית מצפון לקיסריה

גרשון אדלשטיין

בחודש ספטמבר 1975 נערכה חפירת בדיקה (הרשאה מס׳ A-549) צפונית לקיסריה (נ״צ רי״ח 60–75/71350–19070 רי״י: 60–75/21350–14070), לקראת הקמת מגדל לקידוח נפט.[1] שטח הבדיקה נמצא כ־50 מ׳ מזרחית לחוף הים וכ־300 מ׳ צפונית למקום שבו נהרסה אמת המים הגבוהה לקיסריה.

בבדיקה נחשף אולם השייך למבנה גדול יותר שלא השתמר. מעידים על כך קטע של רצפת פסיפס שנתגלה מחוץ לקיר הצפוני של האולם, ומעבר(?) שנמצא מחוץ לקיר המזרחי שלו (תוכנית 1). שכבת חול שעוביה 0.2 מ׳ כיסתה את השרידים. מהאולם נותרו יסודות של קירות וחלקי רצפות; הממצא היחיד על הרצפה הם שני מטבעות (אריאל, להלן: מס׳ 5, 10).

לאולם (7 × 13 מ׳), הבנוי בציר צפון–דרום, מיתאר מתומן ארוך שחלקו הפנימי מעוגל בצפון ובדרום (איור 1). במרכז הצד הצפוני של האולם נמצאו באתרם ארבעה בסיסים של עמודי שיש (0.25 מ׳ קוטר). הצד הדרומי של האולם נסגר בקיר מטויח ורוצף באבני כורכר (איור 2). קירות האורך (1 מ׳ רוחב) בנויים מאבנים גדולות שביניהן מילוי של אבנים קטנות. הקירות הצפוני והדרומי רחבים יותר (1.5 מ׳; איור 3). מתחת לקירות נמצא מילוי (2.5 מ׳) ובו אבני כורכר גדולות, אדמה חולית בצבע כהה, שרידים של טיח, פחמים, אבני פסיפס, שברים של כלי חרס ומטבעות (אריאל, להלן: מס׳ 1, 2). מהקיר הצפוני של האולם השתמר נדבך אחד, בנוי אבני כורכר מסותתות סיתות גס (איור 4). המרחב המרכזי רוצף פסיפס, שממנו

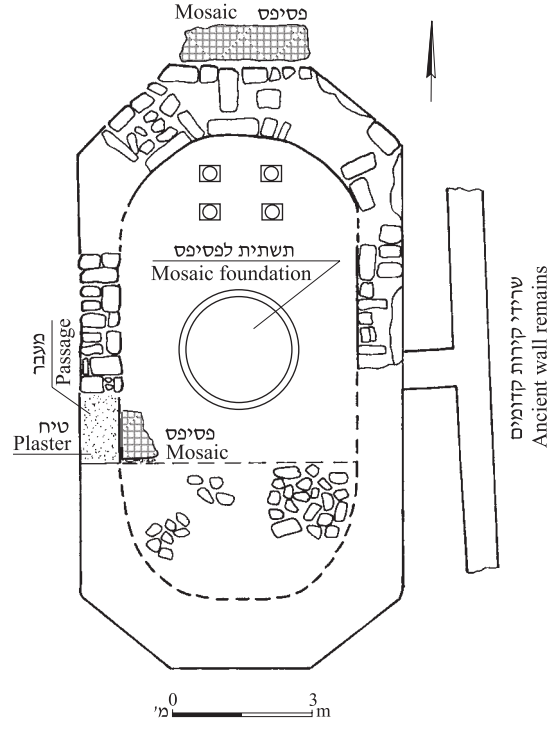

תוכנית 1. האולם המתומן.

איור 1. האולם, מבט לצפון־מערב.

איור 2. הצד הדרומי של האולם.

איור 3. קיר רחב התוחם את האולם מצפון.

איור 4. הקיר הצפוני של האולם, מבט לדרום.

איור 5. תשתית של פסיפס שעליה חרות עיגול במרחב המרכזי.

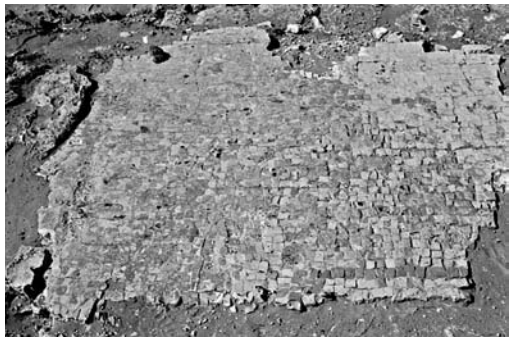

איור 6. פסיפס לבן עם שרידי עיטור של פס שחור.

איור 7. שרידי קירות קדומים שנחשפו בחתכים ממזרח למבנה.

השתמרו קטעים קטנים (איור 5). רצפת הפסיפס מורכבת מאבנים גדולות (2 סמ״ר לערך) בצבע לבן. בפסיפס השתמרו שרידים של פס עיטור בצבע שחור (איור 6). במרכז האולם נמצא מלט אפור (0.1–0.2 מ׳ עובי), ששימש תשתית לפסיפס. על המלט נחרת עיגול, כנראה סימן לעיטור שהיה על הפסיפס. שכבה זו הונחה על מצע של אדמת כורכר מהודקת, שהונחה על מצע דק של טיח לבן.

נחפרו חתכים באמצעות כלי מכני סמוך למבנה מצד מזרח, ובהם נמצאו קירות השייכים למבנה קדום יותר שלא נחפר (איור 7). מתחת לקירות הצטבר מילוי (0.5 מ׳ עובי) של חול כהה עם אבנים ושברים של כלי חרס המתוארכים לתקופה הביזנטית. חתך נוסף נפתח מצד מערב, ובתוכו נחשפה רצפה ומתחתיה שורה של לבנים שרופות. הלבנים התגלו מתחת למפלס האולם והשתייכו כנראה למרחץ קדום. שרידים אלה לא נחפרו ועל כן לא ידוע מתי נבנו.

האולם שנחשף היה ככל הנראה חלק מהפרברים הצפוניים של קיסריה הביזנטית. צורתו המיוחדת מרמזת על האפשרות שהוא השתייך למבנה ציבור או למבנה פרטי גדול.

ממצא המטבעות

דונלד צבי אריאל

שלושים ושישה מטבעות נמצאו על הרצפה ובמילוי, שנים־עשר מהם זוהו. המטבעות נוקו במעבדות רשות העתיקות, וצולמו על ידי סנדו מנדריאה. אריאל ברמן סייע בזיהוי המטבע העבאסי.

1. סל 20/11, ר״ע 22281.
אלכסנדר ינאי (104–76 לפסה״נ), ירושלים.
פנים: עוגן.
גב: כוכב.
Æ, 0.67 גרם, 11 מ״מ.
AJC 1:122, No. Ce.

2. סל 17, ר״ע 22275.
הדריאנוס (117–138 לסה״נ), קיסריה.
פנים: [IMP TRA] HADRI–[ANO CAES AVG] דיוקן לימין, עטור זר.
גב: [- - -] המייסד חורש לימין עם צמד שוורים.
Æ, ↑, 9.92 גרם, 30 מ״מ.
BMC Pal.:19, Nos. 54–57.

3. סל 15/13, ר״ע 22274.
קונסטנטיוס הב׳, 351–361 לסה״נ.
פנים: [D]N CONS[TAN–TIVS PF AVG] דיוקן לימין, עטור נזר פנינים, לבוש גלימה.
גב: [- - -] פרש דוקר חייל הנופל מסוס.
Æ, ↓, 1.10 גרם, 12 מ״מ.
השווה: *LRBC* 2:87, No. 2039.

4. ללא מספר סל, ר״ע 22271.
יוליאנוס קיסר(?), אנטיוכיה, 355–361 לסה״נ.
פנים: [DN IVLIANV]–S [NOB CAES] דיוקן לימין, לבוש גלימה.
גב: FEL TEM[P–REPARATIO] פרש דוקר חייל הנופל מסוס; מתחת לקו: ANE.
Æ, ↓, 3.02 גרם, 16 × 19 מ״מ.
השווה: *LRBC* 2:100, No. 2636.

5. סל 19/1, ר״ע 22277.
הונוריוס, אנטיוכיה, 395–408 לסה״נ.
פנים: [DN HON]ORI–VS PF [AVG] דיוקן לימין, עטור נזר פנינים, לבוש גלימה; מאחור, כוכב.
גב: [GLOR–IA ROMA]–NORV[M] שלושה קיסרים עומדים; מתחת לקו: [- - -]ANT.
Æ, ↑, 1.31 גרם, 15 מ״מ.
LRBC 2:102, No. 2802.

6. סל 20/3, ר״ע 22278.
המאה הד׳ לסה״נ.
פנים: [- - -] דיוקן לימין, עטור נזר פנינים, לבוש גלימה.
גב: דמות לימין.
Æ, ↓, 1.56 גרם, 16 מ״מ.

7. סל 20/18, ר״ע 22282.
425–450 לסה״נ.

פנים: [- - -] דיוקן לימין.
גב: צלב.
Æ, →, 0.44 גרם, 11 מ״מ.

8. סל 20/10, ר״ע 22280.
יוסטיניאנוס הא׳ (534–565 לסה״נ), קרתגו.
פנים: דיוקן לימין.
גב: ✝
Æ, נומוס, ←, 0.48 גרם, 7 מ״מ.
השווה: Metcalf 1987:71, No. 212.

9. סל 15/13, ר״ע 22273.
וונדלי(?) (אמצע המאה הו׳ לסה״נ), קרתגו(?)
פנים: דיוקן לימין(?)
גב: ⸸(?)
Æ, נומוס, ↓?, 0.46 גרם, 13 מ״מ.
השווה: *BMCV*:26, No. 68. מטבע זה יכול להיות מינימה ממטבעת קיסריה, השווה: Hamburger 1955:126, No. 29.

10. סל 18, ר״ע 22276.
יוסטינוס הב׳, קונסטנטינופוליס, 569/70 לסה״נ.
פנים: DN IVST–INVS PP AV[C] קיסר וקיסרית יושבים לפנים על כסים.
גב: M; לשמאל: ANNO; לימין: ᛋ; למעלה: צלב; למטה: A; מתחת לקו: CON.
Æ, פוליס, ↓, 12.82 גרם, 29 מ״מ.
השווה: Morrison 1970:130, No. 5/Cp/Æ/15–16; *DOC* 1: 206, No. 26.

11. סל 14, ר״ע 22272.
המאות הו׳–הז׳ לסה״נ, אלכסנדריה.
פנים: [- - -] דיוקן לימין, עטור נזר פנינים, לבוש שריון וגלימה צבאית.
גב: I+B; מתחת לקו: ALEX.
Æ, 12 נומיות, ↑, 2.89 גרם, 16 מ״מ.
השווה: *DOC* 2/1:192, No. 106.

12. סל 20/4, ר״ע 22279.
עבאסי, 805–815 לסה״נ.
Æ, פלס, 1.38 גרם, 15 מ״מ. יצוק.
השווה: Ilisch 1993:14, No. 84.

הערה

[1] הבדיקה נוהלה על ידי גרשון אדלשטיין, מטעם אגף העתיקות. תודתנו לחברת סונול שמימנה את הבדיקה ולשלמה בר־אילן על עזרתו. שרידי המבנה נמדדו על ידי גרשון אדלשטיין.

הפניות

AJC: Y. Meshorer. *Ancient Jewish Coinage*. Dix Hills, NY 1982.
BMC Pal.: G.F. Hill. *Catalogue of the Greek Coins of Palestine (Galilee, Samaria, and Judaea)*. London 1914.
BMCV: W. Wroth. *Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards and the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum*. London 1911.

DOC 1: A.R. Bellinger. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection* 1: *Anastasius I to Maurice 491–602.* Washington, D.C. 1966.

DOC 2: P. Grierson. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection* 2: *Phocas to Theodosius III.* Washington, D.C. 1968.

Hamburger H. 1955. Minute Coins from Caesarea. *'Atiqot* (*ES*) 1:115–138.

Ilisch L. 1993. *Sylloge Numorum Arabicorum Tübingen–Palästina.* Tübingen.

LRBC 2: R.A.G. Carson and J.P.C. Kent. Part 2: Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire, A.D. 346–498. In *Late Roman Bronze Coinage (A.D. 324–498)*. London 1965. Pp. 41–114.

Metcalf W. 1987. *The Michigan Finds at Carthage, 1975–79: An Analysis* (American Numismatic Society Museum Notes 32). New York.

Morrison C. 1970. *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibiothéque Nationale* 1: *D'Anastase Ier a Justinien II (491–711)*. Paris.

Remains of a Hall North of Caesarea

Gershon Edelstein
(Pp. 57–61)

In September 1975 a trial excavation was conducted north of Caesarea (map ref. NIG 19070–75/71350–60; OIG 14070–75/21350–60) for the purpose of erecting an oil-drilling derrick.[1] The area was located c. 50 m east of the shore and c. 300 m north of where the high aqueduct to Caesarea was destroyed.

The examination revealed a hall belonging to a larger structure that was not preserved. This was attested to by a mosaic fragment that was discovered outside the hall's northern wall, and a passage(?) that was situated outside its eastern wall (Plan 1). Wall foundations and floor sections were all that remained of the hall; the only finds recovered from above the floor were two coins (Nos. 5, 10; identified by Donald T. Ariel).

The hall (7 × 13 m), built along a north–south axis, was shaped like a long octagon on the outside and was semi-hemispherical on the northern and southern interior sides (Fig. 1). Four bases of marble columns (diam. 0.25 m) were found *in situ* in the center of the northern apse. The southern side of the hall was closed by a plastered wall and was paved with *kurkar* flagstones (Fig. 2). The long walls (width 1 m) were built of large stones with a fill of smaller stones in between. The northern and southern walls were thicker (1.5 m; Fig. 3). Below the walls was a fill (2.5 m) that contained large *kurkar* stones, dark sandy soil, plaster remains, carbon, tesserae, fragments of pottery vessels and coins (Nos. 1, 2; identified by Donald T. Ariel). A single course of the hall's northern wall was preserved, which was built of coarsely dressed *kurkar* masonry stones (Fig. 4).

The middle of the hall was paved with a mosaic, small portions of which survived (Fig. 5). The mosaic floor was composed of large white tesserae (each c. 2 sq cm) and remains of a black decorative stripe (Fig. 6) were preserved. A layer of gray cement (thickness 10–20 cm), which served as a foundation for the mosaic, was revealed in the center of the hall. A circle that was inscribed in the cement was probably meant to mark the decoration that was depicted in the mosaic. This layer was applied to a bedding of tamped *kurkar* soil that was deposited on a thin layer of white plaster.

Trenches were excavated by means of mechanical equipment next to the eastern side of the building, and walls were uncovered in them that are ascribed to an earlier building that was not excavated (Fig. 7). Below the walls was an accumulation of fill (thickness 0.5 m) consisting of dark sand mixed with stones and

pottery sherds that date to the Byzantine period. Another trench was opened to the west in which a floor was exposed overlying a row of burnt mud bricks. The mud bricks were discovered below the level of the hall and were apparently part of an earlier bathhouse. Those remains were not excavated and consequently we do not know when they were built.

These remains were probably part of the northern suburbs of Byzantine Caesarea. The unique shape of the hall suggests it may have been part of a public building or a large private structure, possibly a bathhouse.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Plan 1. Remains of a hall.
Fig. 1. The hall, looking northwest.
Fig. 2. The southern part of the hall.
Fig. 3. Wide northern wall of the hall.
Fig. 4. The northern wall, looking south.
Fig. 5. Paved bedding of mosaic in the center of the hall.
Fig. 6. White mosaic with remains of a black stripe.
Fig. 7. Ancient walls discovered in trenches east of the hall.